

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2015/3.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **STUKJES BEVROREN VLEES ONTDOOIEN.
“SOUVENIRS” VAN LUCIENNE STASSAERT**

De nu negenenzeventigjarige Lucienne Stassaert (Antwerpen, 1936) heeft in *Souvenirs* herinneringen vastgelegd die in de flaptekst worden aangeboden als “het ontbrekende, fraai gevormde puzzelstuk om Stassaerts leven en werk ten gronde te begrijpen”. In de ondertitel worden ze omschreven als “aantekeningen in de loop van de tijd” en ze worden aangeboden in een fraaie editie van *P*, ook de

uitgever van enkele recente dichtbundels van de schrijfster. De aantekeningen dateren uit de jaren 2010, 2011 en 2013 en vormen niet zozeer een sluitstuk als wel een voortzetting van het werk van de schrijfster, waarin het autobiografische element steeds nadrukkelijker op de voorgrond is gekomen. Stassaert heeft in de loop van haar lange leven als creatief kunstenaar een veelzijdig oeuvre opgebouwd. Eerst was er de muziek – zij begon haar carrière als concertpianiste en lerares – daarna kwam het proza, en dan de poëzie en het toneel, waarbij zij ook nog componeerde, begon te schilderen en gedichten vertaalde. Zij bleek telkens weer andere media op te zoeken om steeds weer hetzelfde te doen: haar creativiteit ongeremd te laten exploderen en vorm te geven. Een multitalent.

Eerder liet ze al optekenen dat ze sinds 1975 dagboeknotities bijhield, “meestal in functie van een grondige analyse van mijn volledig werk”. De reflectie over het eigen werk maakt een onderdeel uit van het werk. In die zin is *Souvenirs* dus geen verrassing: de autobiografische beschouwingen zijn er altijd geweest. Zo bevat de verhalenbundel *Zomeruur* (1984) een kort stuk ‘Metamorfose’ met de ondertitel ‘bio-bibliografie’ – een eigen voorstelling van haar werk, was er al een “verklarend” dossier in de bundel *Het Stenenrijk* (1973) en werden ook in ander werk verhelderende autocomentaren of “zelfverklaringen” opgenomen.

Ook inhoudelijk ligt *Souvenirs* in het verlengde van het tot hertoe bekende oeuvre van de schrijfster, waarin beetje bij beetje steeds meer werd onthuld en uitgediept. Het boek opent zeer prominent met een schokkende herinnering aan de kindertijd, op vlucht voor de pedofiele grootvader die als een hijgende en kwijlende hond wordt neergezet. De “likkende”, “slijmerige” grootvader zorgde voor een trauma dat in haar blijft zitten, ondanks alle pogingen om het van zich af te schrijven of weg te schilderen. Het trauma werd eerder al als “houtworm” bestempeld. In deze memoires wilde schrijfster er nu definitief mee afrekenen, hoewel het “onmededeelbaar geheim” het kind achterliet met schuldgevoelens tegenover de ouders, in het bijzonder de vader – die wegkeek en niet optrad. De hijgende grootvader wordt ook in dit boek nog herhaaldelijk opgeroepen: slapende herinneringen wakker maken betekent dat ze weer bezit van je nemen. Bij de schuldgevoelens

(bepaald door faalangst) tegenover de vader hoort ook het voor hem zeer kwetsende breukmoment toen ze de beslissing nam geen concertpianiste te worden (ze nam deel aan de Elisabethwedstrijd maar kwam niet in de finale) en te kiezen voor een carrière als schrijfster en als beeldend kunstenaar. Ook haar huwelijk met schilder-beeldhouwer Wijbrand Ganzevoort (nu haar “ex”), met wie ze twee dochters heeft, was tegen de zin van haar vader.

Het bewust oproepen van herinneringen wordt in deze aantekeningen beeldend vergeleken met het ontgooien van stukjes bevroren vlees. Daarbij horen niet alleen de flitsen uit het verleden maar ook het systematisch optekenen en “duiden” van de eigen dromen, die meestal overigens ook over het verleden gaan. Zo blijkt de schrijfster in het cocon van haar eigen complexe bewustzijn opgesloten te zitten, wat nog eens beklemtoond wordt door de fysieke ongemakken die bij haar leeftijd horen en waar ze bij herhaling over rapporteert. Maar er zijn ook momenten in het nu én in het verleden waarop ze herinnert aan haar drukke leven en rol in de artistieke scene van Antwerpen. In haar debuutjaren, toen ze hermetisch poëtisch proza schreef, maakte ze deel uit van de *Labris*-groep (ze legt ook uit waarom ze géén deel wenste uit te maken van de redactie). Haar experimentele proeven van *écriture artistique* hebben overigens haar faam als “moeilijk toegankelijke” schrijfster blijvend bepaald, zo beseft ze nu, terwijl ze al heel snel een heel andere, meer realistische weg is uitgegaan. Ook hier ligt een bron van frustratie: bij de ouder wordende kunstenaar groeit het besef dat al wat ze doet weinig of geen respons uitlokt en dat ze op het spoor zit van “afgekeurde stoptreinen”: “Ik voel me als schrijfster uitgerangeerd” (p. 38; ook elders in vergelijkbare bewoordingen). Zij heeft het gevoel dat ze het etiket “moeilijk” heeft moeten meedragen en dat ze nooit *au sérieux* werd genomen – dit ondanks het feit dat ze midden in het artistieke leven heeft gestaan, omringd door vele vrienden schilders en schrijvers. In deze *Souvenirs* beseft ze, enigszins verbitterd, dat ze niet meer moet “hopen op erkenning” (p. 45). Haar “latente mistroostigheid” vindt ze terug bij een van haar dochters; zijzelf heeft die altijd kunnen sublimeren in haar kunst, maar tevergeefs. Wat overblijft is eenzaamheid, het besef van de voorbijgaande tijd en de naderende dood. En dit

wordt nog beklemmender na het overlijden van haar geliefde zeventienjarige kater Loepsie.

Het zijn “donkere” thema’s, die overigens in het geheel van het werk van Stassaert overheersen. Enigszins wrang hierbij is wel dat de “eenzame mier” die ze is geworden (p. 109) zich weliswaar blijft schuilhouden in haar eenzaamheid en angstaanvallen, maar hierover tegelijkertijd bewust blijft getuigen. Contrapuntisch tegenover al die somberheid staat haar grote liefde voor de kunst en de kunstenaars die ze heeft gekend: Wilfried Adams, Marcel van Maele, Jan de Roek, uitgever Johan Sonnevile, Henri Floris Jaspers, Dan van Severen. Naast haar grote bewondering voor de schilder Edvard Munch, en voor de vele schrijvers (Baudelaire, Beckett, Emily Dickinson, van wie ze gedichten vertaalde) die haar wezenlijk hebben bepaald. Bovendien laat ze in deze aantekeningen ook zien dat ze bijna dagelijks nog verrast wordt door de schoonheid van de natuur: het boek bevat enkele indringende, poëtische natuurimpressies . De obsessies van het verleden, het schrijven en schilderen, blijven een bron van creativiteit en worden voortgezet in het heden.

ANNE MARIE MUSSCHOOT

LUCIENNE STASSAERT, *Souvenirs. Aantekeningen in de loop van de tijd*, Leuven, P, 2014, 142 p.